

'Als burgers referenda afdwingen, wordt de uitslag bijna altijd gerespecteerd'

Lokale referenda zijn een effectief pressiemiddel tegen omstreden plannen, zegt Koen van der Krieken, die alle 199 stemmingen onderzocht die sinds 1906 zijn gehouden.

BART DIRKS

Arnhem en Rotterdam houden vandaag het 198ste en 199ste gemeentelijke referendum sinds 1906. In Rotterdam gaat het over de sloop van vijftienduizend goedkope woningen; in Arnhem over nieuwbouw in Stadsblokken en Meinerswijk.

Bestuurskundige Koen van der Krieken, onderzoeker aan de Tilburgse universiteit, analyseerde alle lokale referenda. Van winkelsluitingstijden tot parkeerbeleid, van bouwplannen tot burgemeestersposten: inwoners zijn over van alles bevroegd.

De conclusie van Van der Krieken: vaak is de opkomst relatief laag, maar gemeenteraden respecteren meestal wel de uitkomst.

Waarover ging het eerste lokale referendum?

'Hillegom mocht in 1906 kiezen tussen een volksfeest met subsidie of de jaarlijkse kermis. Ze kozen het feest, maar de gemeente organiseerde beide. Inclusief Arnhem en Rotterdam zijn er 169 raadplegende referenda geweest, dus door gemeenteraden uitgeschreven, en 30 raadgevende referenda - het gevolg van een burgerinitiatief. Daarvan waren er tien in Amsterdam, over onder andere de Noord-Zuidlijn en IJburg. Ook de referenda in Arnhem en Rotterdam zijn afgedwongen door tegenstanders van voorgenomen plannen.'

Neemt het aantal referenda toe?

'Sinds de jaren negentig is het aantal fors gestegen. Gemeenten maakten zich zorgen over de lage opkomst bij raadsverkiezingen en wilden de kloof tussen burger en politiek verkleinen. Soms werd een onderwerp er met de haren bijgesleept. De gemiddelde opkomst van alle lokale referenda is ongeveer de helft van die bij Kamerverkiezingen, dus het is geen wondermiddel. Al waren er ook lokale referenda met een opkomst van 90 procent.

'Referenda zijn mogelijk in eenderde van de gemeenten en in vijf provincies. Vaak is een referendum pas geldig bij minimaal 30 procent opkomst. Dat benadeelt de opkomst, want een deel van de mensen blijft dan om strategische redenen thuis. Dat bleek ook bij het landelijke Oekraïne-referendum.'

Wanneer is een lokaal referendum een succes?

'Formeel als de kiesdrempel wordt gehaald en de uitkomst dus voldoende representatief is. Maar vooral bij een levendige campagne die mensen aan het denken zet over politieke beslissingen.

'Ruim de helft van alle referenda ging over herindelingen. Dan is de opkomst meestal relatief hoog, omdat bewoners zich druk maken over het verlies van de identiteit van hun woonplaats. Maar die referenda hebben als nadeel dat uiteindelijk de Eerste en Tweede Kamer over een herindeling gaan. Een gemeentebestuur kan de proteststemmen hoogstens als pressiemiddel gebruiken. Het is vervolgens hoogst onzeker of het Binnenhof luistert.

'Wisselend geslaagd zijn de burgemeestersreferenda van acht

gemeenten tussen 2002 en 2008. In Utrecht was de opkomst slechts 9 procent; de keuze was tussen twee PvdA'ers. Lood om oud ijzer, vonden critici. Maar in Best en Vlaardingen was de opkomst respectievelijk 60 en 50 procent. Ook dat waren slechts aanbeveling aan de regering. Burgemeestersreferenda zijn niet meer mogelijk.'

Vooraf het aantal referenda afgedwongen door burgers neemt toe. Hoe komt dat?

'Tegenstanders van een omstreden plan trekken zo aan de noodrem: ze hopen dat een gemeenteraad terugkomt op een voorgenomen besluit. Dat speelt nu in Rotterdam en Arnhem.

'Van de 28 referenda die door burgers zijn afgedwongen, zijn 13 stemmingen gewonnen door de initiatiefnemers, 15 keer verloren ze omdat ze of de kiesdrempel niet haalden of niet de meeste stemmen hadden. Rotterdam houdt wel die kiesdrempel aan, Arnhem niet. Arnhem heeft een slecht track record: de opkomst bij twee eerdere referenda lag onder de 20 procent.'

Luistert de politiek?

'Ongeacht de opkomst besloten gemeenteraden bij de 28 door burgers afgedwongen referenda slechts één keer de uitslag te negeren. Dat was in Voerendaal in 2003 over aanpassing van een regionaal samenwerkingsverband.'

REFERENDUM ROTTERDAM

Rotterdamers kunnen voor of tegen de Woonvisie 2030 stemmen. Het stadsbestuur wil meer gevarieerde woningen die 'passen bij de verscheidenheid van de bewoners en bij het karakter van

de verschillende wijken'.
Energiezuinige woningen van
goede kwaliteit, méér middeldure
en dure woningen. In 2030 is het
'goed wonen in de stad', belooft de
Woonvisie. 'Ook voor de oudere
Rotterdammer of de Rotterdammer
die wat minder te besteden heeft.'
Tegenstanders zoals de Woonbond
en de SP zijn tegen de sloop van
vijftienduizend goedkope woningen.
Zij vinden dat arme Rotterdammers
de stad worden uitgejaagd.